

ג. דיוקי לשון בעזרת הסידור

אפשר להיעזר יפה בכמה פרקי-תפילה להקניית עברית מדוייקת ומדוקדקת, ומורה ללימודי-יהדות ישתמש בהם לתועלת כפולה: לתפילה הגייה כדך וכהלכה מזה, ולדיבור עברי מדוייק ומדוקדק מזה. להלן נזכיר כמה תפילות, הנתונות לנו הזדמנות טובה – שגן כאלה שכאילו נכתבו לכתחילה לשמש תרגילי דקדוק וניקוד – להמחיש כללי-לשון ודיוקי ניקוד בתחום השם, התואר, הפועל ואותיות השימוש.

משקלי-התואר

המשפטים הראשונים של "אמת ויציב" ("ברכת-הטאולה" אחרי קריאת-שמע של שחרית), כוללים שורה של תארים החוזרים ונשנים, בכפל מלים ובאותו ענין. שורה זאת משופעת בצורות ובמשקלי-תואר שונים; והמורה הנבחן יכול למינם לקבוצות קבוצות, כגון:

אָהוּב	בינוני פעול (כמו כתוב, סגור)
קָבִיב, נָעִים	משקל פעיל הקרוב אל הקודם
יָצִיב, אָדִיר	דומה לפעיל, אלא שעיין הפועל דגושה; וקרוב לזה: קָיָם;
נָכוֹן, נֶאֱמָן, נֶחְמָד	תואר הנמר מבינוני של נפעל. וכמוהו גם "נֶזְרָא", אלא שהוא מפעלי פ"י.
מְתָקוֹ, מְקַבֵּל	משקל הנמר מבינוני פעל.
יָשָׁר, טוֹב, יָפֵה	תארים בעלי משקל מיוחד.

הפועל וניקודו בהתאם לבניין ולגזרה בתפילת "יעלה ויבוא" נמצא שמונה פעלים תכופים כולם בזמן עתיד; ולרוב הפעלים שונים זה מזה (מצד התבנית והניקוד) – בגלל השוני בבניין ובגזרה:

יַעֲלֶה - עתיד קל (אנב ממש כך היה גם גוף שלישי של עתיד הפעיל באותה צורה ובאותו ניקוד: יַעֲלֶה).

יָבֹא עתיד של קל ממזרת ע-ו

יַיַע עתיד של הפעיל; המרה - פ-נ.

יִרְאֶה, יִרְצֶה שני הפעלים בבניין נפעל, פ-א

גרונית ל-ה (ל-ו).

יִשְׁמַע עתיד נפעל; למד גרונית.

יִפְקֹד, יִחַרַךְ נפעל, מרת של מים (זאת הצורה הפשוטה

ביותר ובה צריך להתחיל, אחריה שתי הצורות של נפעל, הקודמות לה).

עיוני ניקוד ודקדוק

ב-טע אֶן כֹּאֲלֵהֵי - ישנו חומד רב-ערך לגבי הניקוד של אותיות כ-ף ולמד מאותיות השימוש בכלים: הכ-ף, הלמד - האלה ניקודם בדרך-כלל, בשוא, כמו: אֶן כְּמִלְכֵנוּ אֶן כְּמוֹשֵׁעֵנוּ... גֹּדֵה לְמִלְכֵנוּ, גֹּדֵה לְמוֹשֵׁעֵנוּ; נשאלת איפוא השאלה: למה אנו מנקדים ואומרים: אֶן כְּאֵלֵהֵי - כ-ף צרויה ואל-ף בלי שום נקוד? כיוצא בדבר חורג הניקוד: אֶן כְּאֵדוֹנֵי - כ-ף פתוחה ואל-ף ללא ניקוד. ואותם שיניי-נקוד אנו מוצאים לגבי למד-השימוש: גֹּדֵה לְאֵלֵהֵנוּ, גֹּדֵה לְאֵדוֹנֵי. והתשובה: שני הסגלים - נכח יותר: סגל וחטף סגל (כְּאֵלֵהֵנוּ) הפכו לצירה: תנועה ארוכה אחת: כְּאֵלֵהֵנוּ, לְאֵלֵהֵנוּ; שיני ניקוד זה אנו מוצאים גם במלה הרווחת בתורה, היא המלה: לְאָמַר (במקום לְאָמַר), וכן בצורת הביעני לנקבה, במזרת ל-א: רופֵּאת - (במקום רופֵּאת, כמו: לומדת); וכן: מוצֵּאת (במקום מוצֵּאת). ובניקוד כְּאֵדוֹנֵנוּ, לְאֵדוֹנֵנוּ - במקום פתח (כדין כ-ף השימוש לפני חטף פתח) וחטף-פתח - מסתפקים בפתח (-) אחד.

ניקוד אותיות השימוש בברכת-החודש

פדק יִחַדְשֵׁהוּ - שבברכת החודש נותן מקום להסתכלות בהיעי ובניקוד: למד השימוש מנוקדת בדרך-כלל בשוא נע - אולם לפני שוא נע בשם (נען ברכה) הוא הופך לחידיק (תנועה קלה) - כמו: לְשִׁמוּעוֹת טוֹבוֹת... לברכה... לגשמים - ועוד; ובשעה שהאות הראשונה של השם היא יו-ד

שואית (כמו ישועה) – אז תעקד הלמיד בחיריק והיוד בלי ניקוד, כמו: לישועה; והחיריק שאחריו יוד נחה – הוא תעוה גדולה (דוגמת: ירושלים, לירושלים).

באותו פרק יש חומר הסתכלות לגבי ניקוד ו-ו החיבור: בדרך כלל ניקודה שוא נע: ולבשורות... ולרפואה... ולנאולה... אולם לפני אות שואית (וכן לפני אותיות בומף) ה-ו תעקד בשורוק: ולשמחה... ולכלכלה... ולשלום ועוד. אף ניקוד ו-ו החיבור (כמו למיד השימוש) משתנה לפני יוד שואית. דבר זה ניתן לראות בנשמת: יברכו ישבחו יפארו, ירוממו, אולם בפעלים הבאים שם אחר כך – כאשר יוד איתן של עתיד, מנוקדת בפתח (בבנין הפעיל) – הרי ה-ו תעקד בשוא: ירעיצו יקדישו ימליכו.

ניקוד ה"א הידיעה והיגיה

השיר האדרת והאמתה (בסידורים נסח ספרד לפני ברוך שאמר בשחרית לשבת) כל טור שבו מתחיל בה"א הידיעה, ואחריה (לפי הסדר) אותיות אלף בית; שיר זה עשוי לשמש דוגמה טובה (אף אם לא שלימה) לכללי הניקוד של ה"א הידיעה, שהן: ה"א הידיעה בדרך כלל בפתח והאות שלאחריה מקבלת דגש חזק: הַךְ, הֵךְ, הֶךְ, הִךְ ועוד. אולם, אם האות הראשונה של השם – היא אות מאותיות אהחער, שאינן מקבלות דגש, יחולו השינויים הבאים: לפני אלף – תעקד הה"א בקמץ גדול לתשלום דגש: האדרת והאמונה. לפני ה"א – אין תשלום דגש, וה"א הידיעה מנוקדת, אף כאן, בפתח: ההוד, אבל, אם הה"א של השם היא קמוצה – ישנה נקוד ה"א הידיעה לסגול: זֶהָהָרֶרֶ. ניקוד ה"א הידיעה לפני חית – כמו לפני ה"א שורשית: הַחִיל וְהַחֶסֶן (אולם לפני חית שניקודה בקמץ גדול – בסגול: הֶחֶסֶם; אבל לפני קמץ קטן – בפתח: הַחֶכְמָה); אין איפוא תשלום דגש. ה"א לפני ע"ן – בקמץ: הֶעָזָה וְהֶעֱנָה; אולם לפני ע"ן קמוצה – בסגול: הֶעָשִׂיר, כמו לפני ה"א ולפני חית קמוצות, כמו שהדגמנו למעלה. בקשר לכך מן הענין להעיר – ולהדגים – כי כללי ניקוד והיגיה אלה – כוחם יפה, בריגל, גם לגבי תצורת השם וניקוד הפועל: באותה תפילה

יחדשהוֹ נמצא השם: נַחֲמָה (לישועה ולנחמה) - שהוא במשקל אחד עם: בַּקָּשָׁה; ולמה נשתנה ניקוד הגוֹן (טגל במקום פתח שאחריו דגש)? מפני החיית הקמוצה; השיעי פה, בדיוק כמו בניקוד: הַחֲכָם. וכן שיעי הניקוד בתחום הפועל: בקטע וּבמקהלות (לפני ישתבח, בשחרית לשבת) אתה מוצא תחילה בנין פֶּעַל לפי הכלל (תנועה קטנה ואחריה דגש): לְהִלֵּל, לְשַׁבַּח... לְהִדְרֶה וְעוֹד; אולם לפני אל־ף או דִּיש (עין הפועל) ישנה הפתח לקמץ גדול (כמו בניקוד ה־א הידיעה) לתשלום הדגש: לְפָאֵר... לְבָרֵךְ.